

Gabriela Besler
Uniwersytet Śląski

Petera Frederica Strawsona koncepcja indywiduów: rodzaje, charakterystyka i metoda badań

Wstęp

Zagadnienie indywiduów jest jednym z najważniejszych w całej twórczości filozoficznej Strawsona.¹ W tym artykule zamierzam omówić następujące zagadnienia: kryteria bycia indywiduum, rodzaje indywiduów oraz przyjęta metoda badań indywiduów. Z tego względu, że nie widzę zasadniczych zmian w tekstach poświęconych indywiduum, raczej konsekwentny rozwój koncepcji, teksty traktuję jako uzupełniającą się całość. Wyjątki w tym zakresie będą sygnalizowane.

Ogólnie o indywiduum

Omówienie filozoficznej koncepcji indywiduum² należałoby rozpocząć od kilku informacji metafizycznych. W mniejszym lub większym stopniu temat in-

¹ Peter Frederic Strawson (1919–2006) to wybitny filozof angielski, który był profesorem Katedry Filozofii Metafizycznej w Uniwersytecie Oksfordzkim. Należał do uprawiających metafizykę filozofów analitycznych. Sprzeciwił się ametafizyczności (czy antymetafizyczności) filozofii analitycznej. Metafizyczne tematy pojawiły się w filozofii analitycznej po dwóch jego publikacjach: *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics*, Methuen, London and New York 1959 [*Indywidua. Próba metafizyki opisowej*, przeł. B. Chwedeńczuk, IW PAX, Warszawa 1980] oraz *The Bounds of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*, Methuen, London 1966. Oto niektóre publikacje dotyczące filozofii Strawsona: T. Szubka, *Metafizyka analityczna P.F. Strawsona*, RW KUL, Lublin 1995; *The Philosophy of P.F. Strawson*, ed. L.E. Hahn, Open Court, Chicago 1998 [The Library of Living Philosophers, vol. 26]; *The Philosophy of P. F. Strawson*, eds. P.K. Sen, R.R. Verma, Allied Publishers, New Delhi 1995; C. Brown, *Peter Strawson*, Acumen, Stocksfield 2006.

² Zagadnienie indywiduów było bezpośrednio omawiane w następujących pracach Strawsona: *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics*, Methuen, London and New York 1959; *Universals*, "Midwest Studies in Philosophy", 4 (1979), s. 3-10; *Analysis and Metaphysics. An Introduction to Philosophy*, Oxford University Press, Oxford 1992 [*Analiza i metafizyka. Wprowadzenie do filozofii*, przeł. A. Grobler, Znak, Kraków 1994

dywiduum jest obecny w całej twórczości filozoficznej Strawsona. Centralnym problemem jego filozofii, jak to sam określił, są:

Te metafizyczne i epistemologiczne podstawy znanej logiczno-lingwistycznej dystynkcji pomiędzy odnoszeniem się a orzekaniem, czy pomiędzy frazą podmiotową a frazą orzecznikową.³

W miarę rozwoju jego filozofii, indywiduum jest badane coraz bardziej jako temat ontologiczny (metafizyczny)⁴. Natomiast po wypracowaniu koncepcji metafizyki jako badającej nasz schemat pojęć, za pomocą którego myślimy o świecie, indywiduum będzie badane z perspektywy takiego schematu pojęć.

Strawson, w swej koncepcji indywiduum odwoływał się do Arystotelesa, Immanuela Kanta⁵, Gottloba Frege, Bertranda Russella, George'a E. Moore'a i Willarda V.O. Quine'a. U podstaw jego filozofii znajduje się pytanie, które miało ważny wpływ na badanie zagadnienia indywiduum, a które nawiązuje – jak to określił Strawson – do formy i częściowo także do treści pytań, jakie stawiał Kant: „Czy status ciał materialnych jako konkretów podstawowych jest koniecznym warunkiem poznania obiektywnych konkretów?”⁶.

Indywiduum jest przez Strawsona rozumiane jako „rzecz wskazana przez nazwę lub inny termin jednostkowy w prostym sądzie logicznym”⁷. Indywiduami są wówczas:

1. Partykularia⁸, określane jako „te obiekty myśli, które mają lokalizację czasoprzestrzenną”⁹.

(wersja francuska ukazała się już w 1985 r.); *Individuals*, [w:] *Philosophical Problems Today*, vol. 1, ed. G. Floistad, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1994, s. 21-44; *Entity and Identity*, [w:] *idem, Entity and Identity and other Essays*, Oxford University Press, Oxford (1997) 2000, s. 21-51.

³ P.F. Strawson, *Reply to Chung M. Tse*, [w:] *The Philosophy of P.F. Strawson*, ed. L.E. Hahn..., s. 383.

⁴ Te dwa terminy są w filozofii Strawsona traktowane synonimicznie.

⁵ Strawson filozofii Kanta poświęcił książkę *The Bounds of Senses. An Essay on Kant's Critique of Pure Reason...* O specyfice Strawsona interpretacji Kanta zob.: G. Besler, *Spór o koncepcję metafizyki. Tomizm egzystencjalny M.A. Krąpca a filozofia analityczna P.F. Strawsona*, Katowice 2006, s. 49-55.

⁶ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 62 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 59].

⁷ P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 39 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 51].

⁸ Angielskie *particular* jest tłumaczone przez B. Chwedeńczuka jako „konkret”. To tłumaczenie zachowuje także A. Grobler. Natomiast T. Szubka zwrócił uwagę na to, że konkrety przeciwstawia się abstraktom. Strawson zaś *particulars* przeciwstawia nie abstraktom, ale powszechnikom. Poza tym, istnieją teorie tzw. abstrakcyjnych konkretów. Z tych względów Szubka tworzy neologizm *partykularne* (zob.: T. Szubka, *op. cit.*, s. 95). Z kolei W. Sady tłumacząc Russella, *particular* przetłumaczył jako „rzecz (byt) jednostkowa” (B. Russell, *Problemy filozofii*, przeł. W. Sady, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 188). Przekonują mnie argumenty Szubki i dlatego przyjmuję jego rozwiązanie w tym zakresie, chociaż można powiedzieć, że w filozofii polskiej *partykularne* i *konkret* to synonimy. Cytatów nie zmieniam, a dokonując ich parafrazy postępuję różnie, w zależności od kontekstu.

⁹ *Conversation with Peter Strawson*, [w:] B. Magee, *Modern British Philosophy*, Seeker & Warburg, London 1971, s. 121.

2. Powszechniki (*universals*), mające naturę bytów abstrakcyjnych, określane jako obiekty myśli, które nie mają lokalizacji czasoprzestrzennej¹⁰.
3. Indywidua niebędące partykulariami i niebędące powszechnikami, których jest „nieskończona rozmaitość”, a wskazują na nie takie słowa jak np. „jakość”, „relacja”, „liczba”, „fakt”¹¹.

Strawson swoją aktywność jako filozof rozpoczął od zajmowania się zagadnieniami semantycznymi i logicznymi. W słynnym artykule z 1950 r. pt. *On Referring*, dyskutował z Russella analizą zdań z nazwami bez aktualnej denotacji. Tam, jako wątek poboczny, pojawiają się zagadnienia związane z indywiduum, takie jak: identyfikacja i identyczność. Podstawową funkcją wyrażen odnoszących się do czegoś, jest dokonanie identyfikacji tego obiektu (tych obiektów)¹². Natomiast w 1959 r. wydał *Introduction to Logical Theory*, gdzie podkreślał różnice między zmiennymi indywiduowymi i predykatywnymi¹³ oraz wyrażeniami indywiduowymi i predykatywnymi¹⁴. Mając taki semiotyczno-logiczny punkt wyjścia, Strawson płynnie przeszedł do badania indywiduum z perspektywy ontologicznej, co po latach, w rozmowie z Magee, opisywał następująco:

Ten, kto zajmuje się logiką i ogólnymi cechami języka musi mieć do czynienia z pewną ogólną operacją mowy czy myśli, [jaką jest] podstawowa operacja orzekania. To znaczy, rozróżniasz czy odnosisz się do pewnej rzeczy i mówisz lub myślisz coś o niej. [...] oczywiście, możesz mówić czy myśleć coś o [...] liczbie, enocie, chwilowym doznaniu zmysłowym czy odczuciu, o psie, wierszu, osobie, budowli itd. Ale całkiem naturalnym jest zastanowić się, czy któryś z tych typów rzeczy jest w pewien sposób bardziej podmiotem predykcji niż inne. I co więcej, całkiem naturalnym jest także, gdy stawiasz takie pytanie, dać tradycyjną, a w rzeczywistości (jeżeli się nie mylę) arystotelesowską odpowiedź na to pytanie. To jest, że podstawowymi obiektami odnoszenia się, czy podstawowymi podmiotami orzekania, są indywidua przestrzenno-czasowe [...] substancjalnego rodzaju, takie jak indywidualny człowiek czy koń, jak mówi Arystoteles, czy też jak ten indywidualny samochód czy budowla, jak ktoś może dodać.¹⁵

Oksfordzki filozof, dokonując charakterystyki indywiduum i wyróżniając rodzaje indywiduum, posługuje się czymś, co nazywam tu warunkami (kryteriami) bycia indywiduum.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 227 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 221].

¹² P.F. Strawson, *On Referring*, [w:] *idem*, *Logico-Linguistic Papers*, Methuen, London (1971) 1977, s. 25-26 [P.F. Strawson, *O odnoszeniu się użycia wyrażen do przedmiotów*, [w:] *idem*, *Logika i język. Studia z semiotyki logicznej*, PWN, Warszawa 1967, s. 377-413. Z kolei Russell we wspomnianym artykule dyskutował z rozwiązaniami semantycznymi przyjętymi przez G. Fregego. Można więc w filozofii Fregego szukać jednego ze źródeł Strawsonowskiej koncepcji indywiduum.

¹³ P.F. Strawson, *Introduction to the Logical Theory*, Methuen, London (1952) 1985, s. 130.

¹⁴ *Ibidem*, s. 144, 145.

¹⁵ *Conversation with Peter Strawson...*, s. 120-121 (tł. G.B.).

Warunki bycia indywiduum

Jednym z najważniejszych zadań metafizyki Strawsona jest określenie warunków bycia indywiduum. Można powiedzieć, że spełnienie tych warunków jest zarazem kryterium decydującą o byciu indywiduum. W konsekwencji, chodzi tu o właściwości przysługujące wszystkim indywiduom. Osobnym problemem, nie podejmowanym przez Strawsona, jest, czy warunki te są zarazem wystarczające do tego, by być indywiduum. W różnym stopniu warunki te są spełnione przez wszystkie indywidua. Odwołując się do tych warunków, Strawson dokonuje wyróżnienia poszczególnych typów indywiduów.

Warunek istnienia

Warunek pierwszy jest najmniej rozpatrywany, bo jak się wydaje, Strawson traktuje go jako oczywisty. Pisze on:

[...] aby coś było indywidualne, musi co najmniej być, czyli istnieć.¹⁶
 [...] trudno sobie wyobrazić, by [pojęcia ogólne – G. B.] mogły mieć tak powszechne zastosowanie, gdybyśmy nie byli całkowicie przekonani o istnieniu w świecie rzeczy, do których te pojęcia lub pojęcia należące do tych typów pojęciowych się odnoszą.¹⁷

Według oksfordzkiego filozofa w zdaniu termin „istnieje” pełni rolę predykatu, co w konsekwencji prowadzi do tezy, iż dysponujemy pojęciem istnienia. Strawson pojęcie istnienia wiąże przede wszystkim z pojęciem niezastępowalności w roli przedmiotu, do którego odnosi się podmiot zdania (innymi słowy przedmiotu, o którym orzeka fraza orzecznikowa zdania)¹⁸. Dwojaki sens słowa „istnieje” pozwala odróżniać dwa rodzaje indywiduów – partykularia i powszechniki:

Istnienie [tego, co] partykularne zakłada realne posiadanie pewnej lokalizacji przestrzenno-czasowej. Istnienie [tego, co] uniwersalne, nie zakłada nic więcej niż logiczną możliwość posiadania egzemplifikacji [instances].¹⁹

Być indywiduum, znaczy więc istnieć w jednym z powyższych rozumień tego słowa.

Warunek bycia identyfikowalnym

Nad tym warunkiem Strawson pracował wiele lat, w wyniku czego precyzował swe rozwiązania. Kryteria identyczności²⁰, identyfikowalność i identyfikacja²¹,

¹⁶ P.F. Strawson, *Individuals*, [w:] *Philosophical Problems Today...*, s. 26, 29, 42.

¹⁷ P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 33 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 44].

¹⁸ *Ibidem*, s. 50 [s. 63].

¹⁹ P.F. Strawson, *Reply to Chung M. Tse...*, s. 384.

²⁰ P.F. Strawson, *Particular and General* (1953), [w:] *idem*, *Logico-Linguistic Papers*, s. 39.

²¹ P.F. Strawson, *Singular Terms and Predication* (1961), [w:] *idem*, *Logico-Linguistic Papers...*, s. 59.

identyfikująca funkcja określonych terminów jednostkowych²², odniesienie identyfikujące²³, idencyczności w odniesieniu o zdań²⁴ – to terminy pojawiające się w tekstach pisanych w latach 50. i 60. XX w., ale także w ostatnich tekstach²⁵. Od systematycznego opisu procesu identyfikacji i reidentyfikacji partykulariów Strawson rozpoczął pierwszą część *Indywiduów* (1959). Odwołał się tam do zdroworozsądkowych doświadczeń mówiącego i słuchacza, niekoniecznie filozofa. Do wyników tych badań wielokrotnie nawiązywał w późniejszych tekstach. W *Universals* Strawson nie mówił o identyfikowalności, ale o zasadzie idencyczności: „nic nie jest uważane za byt, jeżeli nie ma jasnej, ogólnej zasady identyfikacji dla wszystkich rzeczy danego rodzaju”²⁶.

W *Analizie i metafizyce* warunek identyfikowalności Strawson szeroko dyskutował z warunkiem Quine’a: „nie ma bytów bez idencyczności”²⁷.

Identyfikowalność – to kategoria epistemologiczna, jej ontologicznym odpowiednikiem jest idencyczność. Gdyby nie było idencyczności, nie byłoby możliwości identyfikowalności²⁸. Chociaż Strawson twierdzi, że nie ma niczego, co by nie było z sobą idencyczne, to jednak nie znaczy, iż uważa, że idencyczność od wewnątrz konstytuuje indywiduum.

Oksfordzki filozof mówił o dwóch rodzajach identyfikacji²⁹: jakościowej oraz numerycznej. Oba rodzaje są szczególnie ze sobą związane, ponieważ o identyfikacji numerycznej mówi się na podstawie identyfikacji jakościowej. Ponadto, Strawson zwracał uwagę na dwie strony identyfikacji³⁰: odróżniania w myśli lub obserwacji jednego partykulara od innych oraz ponownej identyfikacji partykulariów spotykanych w różnych sytuacjach.

Identyfikująco można się odnosić do dowolnej rzeczy, chociaż partykularia materialne i osoby są wzorcowymi przedmiotami identyfikacji. Ze względu na ten warunek, powszechniki są przed partykulariami, bo identyfikacji partykulariów

²² *Ibidem*, s. 64.

²³ P.F. Strawson, *Identifying Reference and Truth-Values* (1964), [w:] *idem*, *Logico-Linguistic Papers...*, s. 79.

²⁴ P.F. Strawson, *Proposition, Concepts, and Logical Truth* (1957), [w:] *idem*, *Logico-Linguistic Papers...*, s. 127-128.

²⁵ W *Entity and Identity* posłużył się neologizmami *identifiabilia* (s. 26), *identifiability of a particular individual* (s. 28).

²⁶ P.F. Strawson, *Universals*, „Midwest Studies in Philosophy”, 4 (1979), s. 5. Zob. także: *idem*, *Individuals*, [w:] *Philosophical Problems Today...*, s. 26 n.

²⁷ W.V.O. Quine, *Od bodźca do nauki*, przeł. B. Stanosz, Aletheia, Warszawa 1998, s. 63-64. Także *idem*: *Na tropach prawdy*, przeł. B. Stanosz, Spacja, Warszawa 1997, s. 88.

²⁸ P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 69 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 85]; *idem*, *Semantics, Logic and Ontology*, „Neue Hefte für Philosophie”, 1975, nr 8, s. 10 [P.F. Strawson, *Semantika, logika i ontologia*, przeł. T. Szubka, „Studia Filozoficzne”, 1987, nr 71]. Por. także: T. Szubka, *op. cit.*, s. 118-119.

²⁹ P.F. Strawson, *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 33, 69 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 31, 66]; T. Szubka, *op. cit.*, s. 118-119; P.F. Strawson, *Two Conceptions of Philosophy*, [w:] *Perspectives on Quine*, eds. R.B. Barrett, R.F. Gibson, Basil Blackwell, Oxford 1990, s. 313.

³⁰ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 60 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 57].

dokonywane dzięki przyporządkowaniu ich do odpowiedniego pojęcia ogólnego, co łączy się istotnie z koncepcją pojęcia jako zasady gromadzenia albo/i różnicowania partykulariów, jak o tym jeszcze będzie mowa. Mając na uwadze warunek identyfikowalności Strawson badał dwa szczególne przypadki:

1. Możliwość posiadania schematu dostarczającego systemu obiektywnych konkretów, który byłby światem nieprzestrzennym³¹ i robi to na przykładzie świata tylko dźwiękowych doświadczeń³².
2. Leibniza świat monad, gdzie ujednostkowanie byłoby zapewnione przez pewien rodzaj opisu³³, który potem jednak okazuje się dla Strawsona niezadowolający, bo wymagający odwołania się do Boga³⁴. Inne rozwiązanie – Leibniza monady potraktować jako pojęcia zupełne (*complete notion*), spełniające warunek identyfikowalności³⁵. Konsekwencją jednak takiego rozwiązania byłaby zgoda na konkrety abstrakcyjne, czyli pewną wersję platonizmu, czego Strawson nie potrafił zaakceptować³⁶.

Do warunku identyfikowalności Strawson odwoływał się także dokonując odróżnienia pomiędzy sobą a swymi stanami³⁷.

Porządkując wypowiedzi Strawsona, można powiedzieć co następuje. Warunek identyfikowalności, jako kryterium bycia indywiduum, w inny sposób jest realizowany przez dwa rodzaje indywiduów: partykularia i uniwersalia. Ponadto, wydaje się być stopniowalnym³⁸, skoro odnosi się do całej różnorodności indywiduów. Odnosząc warunek identyfikowalności do partykularne jako indywiduum, jest ono zdolne do bycia identyfikowalnym jako jednostkowa rzecz o określonych jakościach, inna niż pozostałe (pomimo zmian następujących w czasie), co umożliwi ponowną identyfikację. Ponowna identyfikacja innych rodzajów indywiduów nie została omówiona przez Strawsona. Ze względu na warunek identyfikowalności stawiany wszystkim indywiduom, pojęciami podstawowymi będą pojęcia czasowo-przestrzennych partykulariów, a podstawową formą wypowiedzi będzie zdanie podmiotowo-orzecznikowe³⁹.

³¹ *Ibidem*, s. 63 [s. 60]. Inspiracją do takich badań była dla Strawsona filozofia Kanta, który pisał: „Nie można sobie wyobrazić, że nie ma przestrzeni” (I. Kant, *Krytyka czystego rozumu*, przeł. R. Ingarden, PWN, Warszawa 1957, s. 99 – podaję za: P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 62 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 59]).

³² P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 59-86 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 56-83].

³³ *Ibidem*, s. 121 [s. 118].

³⁴ *Ibidem*, s. 125 [s. 122].

³⁵ *Ibidem*, s. 126 [s. 123].

³⁶ *Ibidem*, s. 131 [s. 128].

³⁷ *Ibidem*, s. 59-86 [s. 84].

³⁸ To zagadnienie jest ciągle szeroko dyskutowane w filozofii analitycznej, m.in. w kontekście tzw. problemu statku Tezeusza: czy statek rozłożony na części i ponownie złożony jest tym samym statkiem? Jeżeli tak, to na podstawie jakiego kryterium identityczności? Dziękuję Recenzentowi za zwrócenie uwagi na ten problem.

³⁹ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 59-86 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 56-83].

Warunek bycia tym, do czego odnosi się fraza podmiotowa zdania, lub tym, co jest orzekane w frazie orzecznikowej

Omówieniu tego warunku Strawson poświęcił w szczególności drugą część *Indywiduów*, której głównym zadaniem było zbadanie doktryny mówiącej o szczególnym miejscu konkretów wśród przedmiotów odniesienia⁴⁰. Tradycyjnie przyjmowano, jak pisał Strawson, że konkrety (a nie pojęcia) mogą być przedmiotami odniesienia frazy podmiotowej i nie mogą występować we frazie orzecznikowej. Natomiast pojęcia mogą występować we frazie podmiotowej oraz orzecznikowej i na tym miałyby polegać asymetria pomiędzy konkretami i powszechnikami⁴¹. Strawson wskazał na bardziej precyzyjne podstawy odróżnienia, co pokazuję w dalszej części tekstu.

Warunek identyfikowalności Strawson uważa za parafrazę znanego sformułowania Quine'a: „»istnieć« znaczy tyle, co »być wartością zmienną«⁴².

Strawson następująco przedstawił stanowisko Quine'a, pod którym się częściowo podpisywał:

[...] mniemam, że istnieją przedmioty tych i tylko tych typów, które muszą mieć reprezentantów, jeżeli wypowiedziane za pomocą kwantyfikatorów twierdzenia ogólne mają być prawdziwe (albo [...] istotnie lub nietrywialnie prawdziwe). Oto parafraza doktryny mówiącej, że nasza ontologia obejmuje dokładnie te rodzaje rzeczy, które mogą być wartościami zmiennych objętych zasięgiem kwantyfikatorów, jeżeli istotna część moich mniemań ma być prawdziwa.⁴³

Język potoczny pozwala w tym miejscu postawić za zmienną nazwową wiele bytów. By się przed tym ustrzec, Quine mówił o zasadzie ekonomii (w sformułowaniu Strawsona: ontologia ma obejmować „wyłącznie przedmioty odniesienia przedmiotowego, teoretycznie niezbędne z omawianego punktu widzenia”⁴⁴), a także o ograniczeniu słownictwa do zrozumiałego i nadającego się do przyjęcia z naukowego punktu widzenia⁴⁵. Strawson pisał:

Zachowujące tożsamość, znajdujące się w przestrzeni indywidua – przedmioty materialne i ludzie [...] – są głównymi przedmiotami odniesienia rzeczowników i wyrażzeń rzeczownikowych.⁴⁶

Ze względu na warunek bycia tym, do czego odnosi się fraza podmiotowa zdania lub tym o czym orzeka fraza orzecznikowa, partykularia są uprzednie względem powszechników, bo głównie partykularia są desygnatami frazy pod-

⁴⁰ *Ibidem*, s. 137 [s. 135].

⁴¹ *Ibidem*, s. 137-138 [s. 135-136].

⁴² W.V.O. Quine, *Na tropach prawdy...*, s. 50.

⁴³ P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 43 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 54-55].

⁴⁴ *Ibidem*, s. 45 [s. 58].

⁴⁵ *Ibidem*, s. 43 [s. 54-55].

⁴⁶ *Tamże*, s. 69 [s. 85].

miotowej. Strawson łączył warunki bycia identyfikowalnym i bycia przedmiotem odniesienia z schematem wiedzy, pisząc:

[...] identyfikacja konkretów opiera się w istocie na użyciu wyrażen pełniących, bezpośrednio lub pośrednio, funkcję wskazywania, identyfikacja taka bowiem opiera się na użyciu jednolitego schematu wiedzy o konkretach, w którym my sami zajmujemy znane miejsce.⁴⁷

Na podstawie tego warunku, można powiedzieć: indywiduum jest tym, co jest identyfikowalnym przedmiotem, do którego odnosi się fraza podmiotowa zdania lub tym o czym orzeka fraza orzecznikowa, przypisując desygnatowi podmiotu pewną własność (odpowiadający jej powszechnik).

Partykulare jako rodzaj indywiduum

Jeżeli chodzi o warunki – kryteria bycia indywiduum, to pomijając drugi z nich (warunek identyfikacji), partykularia są bytowo pierwotne w stosunku do powszechników. W tym sensie są one podstawowymi przypadkami tego, co rzeczywiście istnieje. Partykulare to jednostkowy, czasoprzestrzenny, stosunkowo trwały przedmiot zachowujący swoją tożsamość, gdy postrzega się jego rozmaite aspekty z różnych punktów widzenia i kiedy w wyniku takiej czy innej zmiany nie znajduje się już w polu naszego widzenia⁴⁸. Partykulare stanowi wzorzec podmiotu logicznego, co jest szczegółowo uzasadnione w drugiej części książki *Indywidua*. Tam jest także określone jako to, o czym się orzeka i nie może być samodzielnie orzekane o niczym, a także jako to, o czym można orzekać wiele powszechników⁴⁹.

Jako przykłady partykulariów Strawson podawał obiekty materialne (samochód, budowla), ludzi, zwierzęta, konkretne wydarzenia (np. historyczne) lub procesy⁵⁰, konkretne doświadczenia zmysłowe czy wrażenia zmysłowe, stany mentalne, fenomeny jak cienie⁵¹. Następnie dokonał podziału partykulariów⁵²:

1. Partykularia podstawowe: ciała materialne i osoby.
2. Partykularia nie podstawowe: zdarzenia (np. publiczne zdarzenia słuchowo-wzrokowe, jak błyski i huk), konkrety prywatne (obejmują być

⁴⁷ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 118 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 114-115].

⁴⁸ P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 68 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 85].

⁴⁹ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 169-172 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 166-169].

⁵⁰ Strawson raz podaje proces jako przykład konretu (zob. *ibidem*, s. 13; *Conversation with Peter Strawson...*, s. 121), innym razem jako przykład nie-konretu (zob. *idem*, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 231 [*idem*, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 225]).

⁵¹ Zob. np. *idem*, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 15 [*idem*, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 13]; *Conversation with Peter Strawson...*, s. 121.

⁵² *Conversation with Peter Strawson...*, s. 121.

może krzyżujące się ze sobą grupy wrażeń, zdarzeń świadomościowych, danych zmysłowych), konstrukty teoretyczne (np. cząstki fizyczne, ale one nie spełniają warunku bycia publicznym przedmiotem percepcji, takim, by różni ludzie mogli go widzieć, czuć, dotykać itd.)⁵³.

Partykularia tworzą świat,

[...] w którym rzeczy są oddzielone od siebie i wchodzą ze sobą w związki czasowe i przestrzenne; w którym rozmaite poszczególne przedmioty współistnieją i mają swoje historie; w którym rozmaite zdarzenia następują kolejno po sobie i równocześnie, w którym procesy dokonują się w czasie⁵⁴.

Świat ten ma właściwość bycia obiektywnym i jako taki jest niezależny od wszystkich sądów na jego temat⁵⁵.

Partykularia, z natury swej jednostkowe i czasoprzestrzenne, Strawson przeciwstawiał powszechnikom, czyli bytom ogólnym i abstrakcyjnym. Partykularne stanowi egzemplifikację (*instantiates*) powszechnika i przez odniesienie do powszechnika jest identyfikowane. Pod względem identyfikowalności partykularia są wtórne w stosunku do powszechników. W ujęciu Strawsona, powszechnik jest dla partykularne „zasadą identyczności”.

Identyfikacja partykulariów ma swą specyfikę. Partykularia identyfikuje się przez położenie czasoprzestrzenne, co jest możliwe dzięki temu, że partykularne jest stosunkowo trwałe, pomimo upływu czasu. W konsekwencji, podstawą do odróżnialności danego partykularne od rzeczy innych jest umiejscowienie go w określonej przestrzeni i w określonym czasie:

[...] identyfikacja konkretów w ogólności opiera się ostatecznie na możliwości umiejscowienia konkretnych rzeczy, o których mówimy, w jednym, jednolitym systemie czasoprzestrzennym.⁵⁶

Jak pisał Strawson, nie byłoby dwóch różnych przedmiotów jednostkowych, gdyby nie różniły się parametrami czasoprzestrzennymi⁵⁷, a

[...] ontologia nie uznająca ani przestrzennych, ani czasowych bytów, w ogóle nie może uznać konkretów. Ontologia, którą tylko Bóg mógłby traktować poważnie, nie powinna uchodzić za możliwą ontologię.⁵⁸

⁵³ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 208 [P.F. Strawson, *Indywidualia. Próba metafizyki opisowej...*, s. 204].

⁵⁴ P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 55 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 68].

⁵⁵ *Ibidem*, s. 55, 60 [s. 68, 75].

⁵⁶ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 38 [P.F. Strawson, *Indywidualia. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 36].

⁵⁷ *Ibidem*, s. 60 [s. 57]. P.F. Strawson, *Individuals*, [w:] *Philosophical Problems Today...*, s. 26.

⁵⁸ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 60 [P.F. Strawson, *Indywidualia. Próba metafizyki opisowej...*, s. 123].

W tej filozofii jest także mowa o „uznaniu idynczności partykularne przy- najmniej w pewnych przypadkach obserwacji nieciągłej”⁵⁹. Ponadto, o możliwości ponownej identyfikacji partykulariów i o identyfikowalności partykulariów w sensie odróżnialności od rzeczy innych⁶⁰.

Partykularia podstawowe w naszym schemacie pojęć to ciała materialne i osoby:

[...] ciała materialne są znacznie lepszymi kandydatami do statusu konkretów podstawowych niż wszystko, co dotąd rozważaliśmy. Dostarczają nam one do- słownie i przenośnie, na krótką i na długa metę, szeroko i wąsko, naszej geografii fizycznej, cech, jakie наносimy na nasze mapy. Obejmują [...] wystarczająco dużo względnie trwałych przedmiotów (np. cechy środowiska geograficznego, budynki itd.) podtrzymując między sobą względnie stałe lub regularnie zmieniające się stosunki przestrzenne.⁶¹ [...] ciała materialne możemy identyfikować oraz iden- tyfikować ponownie bez odniesienia do konkretów innych typów czy kategorii niż ich własne, podczas gdy identyfikacja oraz ponowna identyfikacja konkretów innych kategorii opierają się ostatecznie na identyfikacji ciał materialnych.⁶²

Tym samym – jak Strawson sam o sobie mówił – sprzeciwił się tradycji empiryzmu brytyjskiego, w której konkretne, zmysłowe wyobrażenia były uznawane za partykularia podstawowe⁶³. Ponadto, ciała materialne i osoby, jako konkrety podstawowe najlepiej spełniają następujące warunki: nieprzy- watności, obserwowalności i identyfikowalności⁶⁴ oraz są tym, co istnieje pierwotnie⁶⁵. I tak, osoby, a nie doznawane przez nie stany (np. bólu, gorąca itd.) są uznane za partykularia podstawowe. Do uznania tej tezy doprowadziło Strawsona następujące odwołanie się do warunku identyfikowalności:

Możemy przypisywać stany świadomości sobie tylko wtedy, gdy możemy przypisywać je innym. Możemy przypisywać je innym tylko wtedy, gdy możemy identyfikować inne podmioty doświadczenia.⁶⁶

Przez pojęcie osoby rozumiem pojęcie bytu pewnego typu, takiego, że zarówno orzeczniki przypisujące stany świadomości jak też orzeczniki przypisujące wła- sności cielesne, sytuacje fizyczne itd. stosują się w równej mierze do pojedynczego indywiduum tego jednego typu. [...] warunkiem koniecznym przypisywania w ogóle stanów świadomości jest to, że mamy je przypisywać dokładnie tym samym rze- czom, którym przypisujemy pewne własności cielesne, pewną sytuację fizyczną

⁵⁹ P.F. Strawson, *Individuals*, [w:] *Philosophical Problems Today...*, s. 31, 40 n; *idem*, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 35 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 32].

⁶⁰ *Ibidem*, s. 60 [s. 57]. P.F. Strawson, *Individuals*, [w:] *Philosophical Problems Today...*, s. 26.

⁶¹ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 53 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 51]. Por. *Conversation with Peter Strawson...*, s. 121.

⁶² *Ibidem*, s. 87 [s. 84].

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 53-56 [s. 50-53].

⁶⁵ *Ibidem*, s. 247 [s. 240].

⁶⁶ *Ibidem*, s. 100 [s. 98].

itd. Znaczy to, że stanów świadomości w ogóle nie można by przypisywać, jeśli nie byłyby przypisywane osobom w tym sensie, jaki przyjąłem dla tego słowa.⁶⁷

W konsekwencji, jako wynik wskazania na wyróżnione miejsce osób, w filozofii Strawsona są podstawy do budowania pewnej koncepcji człowieka. Natomiast nieoczekiwanym skutkiem traktowania ciał materialnych oraz osób jako partykulariów podstawowych, najpełniej spełniających warunki bycia indywiduum, jest następująca konkluzja Strawsona, skądinąd agnostyka w kwestii istnienia i natury Boga⁶⁸:

[...] indywiduum zupełnie odcieleśnione jest zupełnie samotne [...] dla zachowania swej idei siebie samego jako indywiduum musi ono zawsze myśleć o sobie jako o odcieleśnionym, jako o byłej osobie. [...] Odcieśnione przetrwanie, rozumiane w ten sposób, z powodzeniem może uchodzić za nieatrakcyjne. Niewątpliwie dlatego właśnie ludzie prawdziwie wierzący rozsądnie kładą taki nacisk na zmartwychwstanie ciała.⁶⁹

Ważną część filozofii Strawsona stanowi także badanie, czy dźwięki mogłyby być partykulariami podstawowymi. W przypadku tego problemu najlepiej widać, jak „pracuje” koncepcja warunków – kryteriów bycia indywiduum. Dźwięki nie są partykulariami podstawowymi, ponieważ:

1. jest problem z identyfikacją konkretnych dźwięków⁷⁰;
2. konkretne dźwięki nie spełniają warunku ponownej identyfikacji, ona jest spełniana tylko przez dźwięki rozumiane jako powszechniki⁷¹;
3. w terminach czysto słuchowych nie da się dokonać interpretacji pojęć przestrzennych⁷².

Strawson wymienia następujące funkcje semantyczne związane z wyrażeniami, które odnoszą się do partykulariów: nazywanie, odnoszenie się do czegoś, wskazywanie czegoś, oznaczanie czegoś, wymienianie czegoś⁷³. W zdaniu partykularia są reprezentowane przez podmiot zdania lub fragment frazy orzecznikowej. Partykularia są wzorowymi podmiotami logicznymi⁷⁴.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 101-102 [s. 99].

⁶⁸ „Nie mam żadnych przekonań religijnych. Gdy ktoś mnie pyta, czy wierzę w Boga, jestem zobowiązany powiedzieć „Nie”; mam problem z tym pojęciem. Czasami jednak mam ochotę dodać, że wierzę w łaskę – jakość, która wymyka się precyzyjnemu opisowi, ale jest czasami manifestowana w ludzkich słowach i czynach” P.F. Strawson, *Intellectual Autobiography*, [w:] *The Philosophy of P.F. Strawson*, ed. E. Hahn..., s. 21 (tł. G.B.).

⁶⁹ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 116. [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 113].

⁷⁰ *Ibidem*, s. 67-70 [s. 64-66].

⁷¹ *Ibidem*, s. 70-72 [s. 67-69].

⁷² *Ibidem*, s. 72-73 [s. 71].

⁷³ *Ibidem*, s. 139 [s. 137].

⁷⁴ *Ibidem*, s. 246 [s. 240].

Powszechnik (pojęcie) jako rodzaj indywiduum

W *Indywiduach* powszechnik jest określony wstępnie jako nie-konkret⁷⁵, dalej, jako to, co może być orzekane lub o czym można orzekać, oraz jako to, co może być orzekane o wielu konkretach⁷⁶. Pojęcia, jako rodzaj powszechników, jest rozumiane jako zasada gromadzenia albo/i różnicowania partykulariów. Powszechniki, jeżeli w ogóle istnieją, to nie istnieją w naturze, są natury abstrakcyjnej. Jeżeli zaś w ogóle są przedmiotami, to są to przedmioty samej myśli⁷⁷. Natomiast Platoński model nie-konkretów (nazywanych przez Strawsona formami idealnymi) uważał ten oksfordzki filozof za absurdalnie niewłaściwy⁷⁸. Ogólność powszechników polega na tym, że powszechnik: „może mieć [...] dowolną liczbę egzemplifikacji w postaci rozmaitych szczególnych przypadków”⁷⁹.

W drugiej części *Indywiduów* Strawson zastanawiał się nad asymetrią partykulariów i powszechników. Gramatycznie, jest to różnica pomiędzy tym, o czym się orzeka i co jest orzekane (trzeci warunek bycia indywiduum)⁸⁰. Wskazywał także na następującą różnicę kategoryalną:

[...] powszechniki mogą zarówno być po prostu orzekane, jak też mogą mieć rzeczy orzekane o nich (tzn. mogą być przedmiotami), zaś konkrety nigdy nie mogą być po prostu orzekane, choć mogą mieć rzeczy o nich orzekane (tzn. mogą być podmiotami) i mogą być częścią tego, co orzekane.⁸¹

Kolejna różnica odwołuje się do identyfikującego wprowadzania powszechników lub partykulariów do wypowiedzi:

[...] ogólnym warunkiem koniecznym wprowadzania każdego konkratu do wypowiedzi jest to, że ma istnieć i ma być znane prawdziwe zdanie empiryczne całym określonemu rodzajowi, natomiast nie jest warunkiem koniecznym wprowadzania terminu ogólnego do wypowiedzi to, by miało istnieć i by miało być prawdziwe zdanie empiryczne jakiegoś odpowiedniego rodzaju.⁸²

Dalej, nawiązując do Fregego podziału na wyrażenia nasycone i nienasycone pisał tak:

⁷⁵ *Ibidem*, s. 137 [s. 135]. Por. A. Chakrabarti, *Non-particular Individuals*, [w:] *The Philosophy of P.F. Strawson*, eds. P.K. Sen, R.R. Verma..., s. 124-144.

⁷⁶ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 169, 171-172 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 166, 169].

⁷⁷ P.F. Strawson, *Universals*, s. 8, 7.

⁷⁸ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 233 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 227].

⁷⁹ P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 54 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 68].

⁸⁰ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 178. [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 176].

⁸¹ *Ibidem*, s. 172 [s. 169].

⁸² *Ibidem*.

Wyrażenie podmiotowe przedstawia w pewnym sensie fakt jako taki i w tej mierze jest zupełne. Wyrażenie orzecznikowe w ogóle nie przedstawia faktu jako takiego i w tej mierze jest niezupełne.⁸³

Pojęcie presuponuje istnienie swej egzemplifikacji, chociaż nie musi to być istnienie aktualne, tu i teraz, chodzi raczej o logiczną możliwość takiego istnienia⁸⁴.

Według Szubki, Strawson jest conceptualistą, zwróconym w stronę realizmu, bo do formułowania pojęć istnieją podstawy w rzeczywistości, podstawą tą jest podobieństwo gromadzonych przez pojęcie partykulariów⁸⁵.

Strawson podawał przykłady nie-konkretów, co niewątpliwie pomaga zrozumieć specyfikę jego ujęcia. I tak, w *Indywiduach*, podał następujące przykłady bytów nazywanych „dobrze umocnionymi nie-konkretami”: „Jakości (np. męstwo), stosunki (np. ojcostwo), stany (np. gniew), procesy lub czynności (np. pływanie), [...] gatunki (np. człowiek), [...] typy zdań i słów [...] liczby”⁸⁶.

Co więcej, dalej Strawson argumentował za tym, by dzieła sztuki, takie jak kompozycje muzyczne, utwory literackie, a także – w pewnym sensie – obrazy, rzeźby, a nawet rzadkie wyroby przemysłu samochodowego (np. cadillac z 1957 r.), uważać także za nie-konkrety. Argumentował następująco:

Rzeczy, jakie kupują i sprzedają handlarze dzieł sztuki są konkretami. Ale tylko z racji empirycznych ułomności technik reprodukcji identyfikujemy owe rzeczy z dziełami sztuki. Gdyby nie było owych ułomności, oryginał obrazu budziłby jedynie takie zainteresowanie, jakie budzi oryginalny rękopis poematu. Różni ludzie mogliby oglądać dokładnie ten sam obraz w różnych miejscach w tym samym czasie, tak jak różni ludzie mogą słuchać dokładnie tego samego kwartetu w różnych chwilach w tym samym miejscu.⁸⁷

Do spisu nie-konkretów dodał jeszcze wytwarzane rzeczy materialne opatrzone nazwą własną, np. Union Jack (flaga brytyjska)⁸⁸. W innym miejscu wyróżnił następujące rodzaje powszechników:

1. Gatunkowe – obecne na przykład w zwrocie: „śmierć Sokratesa”, których przypadkami są konkretne śmierci;
2. Charakteryzujące – charakteryzują one „konkrety innego typu niż te, dla wprowadzenia których dostarczają podstawy”⁸⁹, np. charakteryzujące umieranie lub uderzenie.

⁸³ *Ibidem*, s. 187-188 [s. 184]. Por. G. Frege, *Funkcja i pojęcie*, przeł. B. Wolniewicz, [w:] *idem*, Pisma semantyczne, PWN Warszawa 1977, s. 22-23, 30-31.

⁸⁴ P.F. Strawson, *Reply to Chung M. Tse...*, s. 384.

⁸⁵ T. Szubka, *op. cit.*, s. 111.

⁸⁶ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 231 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 225].

⁸⁷ *Ibidem*, s. 231 [s. 225].

⁸⁸ *Ibidem*, s. 231 [s. 226].

⁸⁹ *Ibidem*, s. 168, 200 [s. 165, 196].

Różnicę pomiędzy powszechnikami gatunkowymi i charakteryzującymi Strawson charakteryzował także następująco:

Jeśli któryś z [...] zwrotów wprowadza konkret, istnieje jakieś zdanie prawdziwe, w którym ani nie wprowadza się ani nie kwantyfikuje się żadnych konkretów odpowiedniego rodzaju, ale które służy za podstawę wprowadzania owego konkretnego. [...] Zakładane zdanie nie zawiera tu powszechników gatunkowych, których przypadkami są konkretne śmierci, chwyt i ciosy, ale zawierają powszechniki charakteryzujące umieranie, uderzenie, bycie schwytanym.⁹⁰

W filozofii Strawsona, począwszy od książki *Analiza i metafizyka*, zagadnienie indywiduum badane jest z perspektywy schematu pojęć. Tak jak partykularia tworzyły świat, tak pojęcia tworzą schemat pojęciowy. Strawson schemat pojęć wiązał z kantowskim przeciwstawieniem kategorii umysłu i danych empirycznych. Owe kategorie miałyby w procesie poznania organizować, nadawać formę treściom pochodzącym z poznawanego świata. Oksfordzki filozof nie mówił o schemacie transcendentnym, rozumianym jako coś trzeciego pomiędzy kategoriami a zjawiskami. Nie było tam również mowy o schemacie pojęciowym rozumianym jako formalny i czysty warunek zmysłowości. Strawson nie utrzymywał, że schemat jest wytworem wyobraźni, nie pisał o czystych pojęciach. Uważał za dziwne i nie do przyjęcia takie rozumienie schematu pojęciowego, który byłby formą wypełnianą materiałem empirycznym. Przyjmował raczej, że ów schemat wypełniony jest sądami (myślami, przekonaniem), w których z kolei są obecne pojęcia. Utrzymywał, że pojęcia są ze sobą powiązane i to byłoby najważniejszą cechą naszego schematu pojęciowego. O niektórych pojęciach można powiedzieć, że są podstawowe (jak o tym jeszcze będzie mowa). Wszystko poznaje się z perspektywy posiadanego schematu pojęciowego, a więc ten schemat – jako to, co ogólne, a w nauce chodzi tylko o to, co ogólne, nie o to, co szczegółowe – jest przedmiotem metafizyki. W konsekwencji, to, co jest, musi być badane poprzez umieszczenie odpowiadającego mu pojęcia w schemacie pojęć i wyciągnięcie stąd odpowiednich wniosków.

Strawson zastanawiał się nad możliwością posiadania schematu innego niż ten, którym dysponujemy. Taką możliwość badał pod względem umożliwiania ponownej identyfikacji indywiduów⁹¹. Jak już wspominałam, schematem innego rodzaju byłby schemat, w którym ciała materialne nie byłyby partykulariami podstawowym, ale dźwięki.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 200 [s. 196]. Może wprowadzona różnica pomiędzy powszechnikami gatunkowymi i charakteryzującymi jest podobna do różnicy pomiędzy pojęciami pierwszego i drugiego stopnia, jaką wprowadził Frege (zob. G. Frege, *op. cit.*, s. 40, 42).

⁹¹ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 59-86 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 56-83].

Podobnie jak to było w przypadku indywiduów, Strawson zastanawiał się, które z pojęć są podstawowe. Przed tym ustalił, jakie warunki powinny być spełnione, by pojęcia były podstawowe⁹²:

1. Można je spotkać w nietechnicznej mowie potocznej;
2. Nie można sobie wyobrazić formy życia, doświadczenia, okresu historycznego, w których nie byłoby dla nich miejsca;
3. Są dostatecznie (wysoko) ogólne, nie są specyficzne.

Ponadto, odróżnia on pojęcia podstawowe w sensie mocniejszym i w sensie słabszym. W słabszym rozumieniu pojęcie jest podstawowe wtedy, gdy:

[...] należy do zbioru pewnych ogólnych, szeroko zakresowych i ostatecznie nie-redukowalnych pojęć lub typów pojęciowych tworzących łącznie pewną strukturę stanowiącą szkielet naszego potocznego myślenia i mowy, strukturę zakładaną przez rozmaite wyspecjalizowane czy zaawansowane dyscypliny, wnoszące swój różnorodny wkład do naszego całościowego obrazu świata.⁹³

Pojęcia te przenikają całe nasze myślenie, mają ścisły związek z innymi ogólnymi pojęciami. Tak np. pojęcia: działania i społeczeństwa zakładają pojęcie istoty działającej i społecznej. Z tym ostatnim z kolei związane jest nieodłącznie pojęcie języka, bez którego „rozwinęte myślenie jest niewyobrażalne”⁹⁴.

W mocniejszym rozumieniu pojęcie jest podstawowe wtedy, gdy jest nieprzygodnym (*noncontingent*), czyli koniecznym elementem naszej struktury pojęciowej, „absolutnie nieodłącznym od wszelkiej spójnej idei doświadczenia”⁹⁵. Istnieją bowiem „pewne strukturalne cechy naszego doświadczenia, które odgrywają istotną rolę we wszelkiej (zrozumiałej dla nas) idei doświadczenia istot samoświadomych”⁹⁶.

Z powszechnikami, jako rodzajem indywiduów, są związane następujące funkcje semantyczne: opisywanie, charakteryzowanie, przypisywanie, orzekanie, mówienie czegoś o czymś⁹⁷. Powszechniki w zdaniu są reprezentowane przez frazę orzecznikową, nigdy podmiotową, chyba, że orzekamy coś o powszechniku jako takim. Warto dodać, że Strawson wyróżnia trzy grupy wyrażeń:

1. Odnoszące się do konkretów (np. Jan);
2. Odnoszące się do powszechników (np. małżeństwo);
3. Powszechniki z konkretami (np. zamężna z Janem)⁹⁸.

⁹² P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 21-24, 33 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 31-34, 44].

⁹³ *Ibidem*, s. 24 [s. 34].

⁹⁴ *Ibidem*, s. 77-81 [s. 94-98].

⁹⁵ *Ibidem*, s. 77, także s. 26, 57 [s. 94; także: s. 36, 71].

⁹⁶ *Ibidem*, s. 26 [s. 35-36]. Według Strawsona zadanie poszukiwania pojęć podstawowych w mocniejszym rozumieniu zrealizował najlepiej Kant.

⁹⁷ P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 139 [P.F. Strawson, *Indywidualia. Próba metafizyki opisowej...*, s. 137].

⁹⁸ *Ibidem*, s. 138 [s. 135].

Inne indywidua

Strawson do indywiduów zaliczył także jakości, tym tematem zajmował się także w *Indywiduach*⁹⁹ i w innych tekstach. Podawał ich następujące rodzaje: zapachy, style, kolory, cechy charakteru itd.¹⁰⁰ Jakości mają problem z idyntyecznością: na jakiej podstawie możemy powiedzieć, że zapach rzeczy rodzaju α jest ten sam, co zapach rzeczy rodzaju β ?¹⁰¹ Na przykład, gdzie się kończy sarkazm, a zaczyna wesołość?¹⁰² Nie ma ogólnego kryterium ich idyntyeczności¹⁰³, ani ich precyzyjnej definicji¹⁰⁴, chociaż wiemy, jak je stosować. W tym zakresie idyntyfikacja polega na umowie [*stipulatable*]¹⁰⁵.

Metoda badań

Metoda badań, to sposób dochodzenia do określonych, ważnych tez w danej dziedzinie. Jak każda metoda (w tym także filozoficzna¹⁰⁶), metoda przyjęta przez Strawsona jest oparta na pewnych rozstrzygnięciach filozoficznych.

We swych wczesnych tekstach Strawson¹⁰⁷ posługiwał się metodą analizy języka potocznego, która jest metodą badania i rozwiązywania zagadnień filozoficznych przez opis faktycznego używania zwrotów językowych istotnie związanych z badanymi zagadnieniami. Strawson założył więc, że język potoczny jest godnym informatorem dla filozofa poszukującego wiedzy o świecie. Odwołując się do zależności dostrzeganych przy posługiwaniu się językiem potocznym, Strawson badał m.in. zagadnienie idyntyfikacji indywiduów, a tak powstała metafizyka nazywała opisową. Z czasem Strawson swą metodę rozbudował, posiłkując się semantyką, logiką i lingwistyką, by dojść do tezy, iż gramatyka, logika i ontologia – to trzy aspekty jednych, zunifikowanych badań, co uwiarydliły badania partykularne i powszechnika. Pokazał tam bowiem odpowiedniość pomiędzy gramatycznym odróżnieniem frazy podmiotowej i frazy orzecznikowej, logicznym odróżnieniem zmiennej predykatowej i zmiennej nazwowej, ontologicznym odróżnieniem po-

⁹⁹ Zob. np. P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 203, 227, 231 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki opisowej...*, s. 199, 221, 225].

¹⁰⁰ P.F. Strawson, *Entity and Identity...*, s. 27.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 23.

¹⁰² *Ibidem*, s. 24.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 22.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 24.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Szerzej o tym zagadnieniu piszę w artykule *Problemy związane z określeniem metody filozoficznej*, „Folia Philosophica”, 25 (2007), s. 160-172.

¹⁰⁷ Więcej na temat metod, jakimi posługiwał się Strawson zob.: G. Besler, *Strawsonowskie koncepcje analizy filozoficznej*, „Roczniki Filozoficzne”, 53 (2005), nr 1, s. 27-44.

między partykularne i uniwersale. Te trzy dziedziny wiedzy budują strukturalne schematy odzwierciedlające (w różnych aspektach) rzeczywistość. Schematy te nie są identyczne, ale w prosty sposób można je wzajemnie na siebie przekształcić. Każdy z nich mówi o tym, że z jednej strony są byty jednostkowe, a z drugiej strony byty ogólne. Strawson kilkanaście lat poświęcił takim badaniom, a potem uważał, że jest to program, który wymagałby „bezprecedensowego połączenia wiedzy językowej, filozoficznej i logicznej, i pracowitości”.

W książce *Analiza i metafizyka* zagadnienie indywiduów jest badane metodą analizy konektywnej. Polega ona na szukaniu podstawowych typów pojęciowych, a są nimi te, które spełniają (prawdopodobnie wszystkie) z niżej wymienionych warunków¹⁰⁸:

- a) warunek dostatecznej ogólności i obecności w całym naszym schemacie pojęć;
- b) warunek nierozkładalności na pojęcia bardziej podstawowe, który jest spełniony przez pojęcia będące „fundamentem gospodarki [*economy*] intelektualnej”;
- c) warunek bycia zakładanym „przez rozmaite wyspecjalizowane czy zaawansowane dyscypliny, wnoszące swój różnorodny wkład do naszego całościowego obrazu świata”;
- d) warunek nie przygodności.

Dalej, posługując się analizą konektywną bada związki między podstawowymi typami pojęciowymi¹⁰⁹, by następnie umieścić badane pojęcie w schemacie pojęć. Można więc powiedzieć, że metoda analizy konektywnej polega na „tropieniu” powiązań¹¹⁰ (w ramach systemu) badanego pojęcia z innymi pojęciami. Na koniec tego procesu analizy należy wyciągnąć wnioski z usytuowania danego pojęcia w schemacie pojęć.

Strawson szukał pojęć podstawowych w słabszym rozumieniu. Pojęciami podstawowymi są – jak już wiemy – ciało materialne i osoba. Postępując zgodnie z zaleceniami i śledząc powiązania tego pojęcia z innymi, doszedł do wniosku, że z pojęciem ciała związane są (mniej lub bardziej) następujące pojęcia: czasu, przestrzeni, zmiany, stosunku, wzajemnego oddziaływania, zdarzenia, tożsamości, prawdy, wiedzy, umysłu¹¹¹.

Specyfiką metody, jaką posługuje się Strawson jest także odwoływanie się do warunku identyfikowalności. By określić, które z bytów jednostkowych są podstawowe, Strawson odwołał się do zależności identyfikacyjnych. Okazuje się, że bytów jednostkowych jednego typu nie można zidentyfikować bez bytów jednostkowych innego typu. Pierwszy typ bytów jednostkowych jest tym pod-

¹⁰⁸ P.F. Strawson, *Analysis and Metaphysics...*, s. 22, 24, 74 [P.F. Strawson, *Analiza i metafizyka...*, s. 32, 34, 90].

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 64 [s. 80].

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 70 [s. 87].

¹¹¹ *Ibidem*, s. 24, 69 [s. 33, 85].

stawowym. Identyfikowalność pełni więc ważną rolę „narzędzia” służącego do określenia „hierarchii” pomiędzy indywiduami, jest elementem metody służącej do ustalania porządku bytowego¹¹².

Zakończenie

W tym tekście dokonałam rekonstrukcji Strawsona badań dotyczących zagadnienia indywiduów, którymi zajmował się w ciągu całej swej działalności naukowej. Jego filozofia indywiduum z jednej strony odwołuje się do tradycji filozoficznej, sięgającej czasów Arystotelesa, z drugiej do współczesności, podejmującej także ten temat, np. filozofii Quine’a. Strawson starał się ująć problem odwołując się do wielu dyscyplin filozoficznych: logiki, ontologii, semantyki, teorii poznania. Tak ujęta filozofia indywiduum jest użyteczna na rzecz innych, bardziej szczegółowych badań, dla przykładu podam teorię osoby ludzkiej, jako szczególnego rodzaju indywiduum. Z pewnością nie wszystko w tym temacie zostało już powiedziane, stąd Strawsona filozofia indywiduum jest ciągle inspirująca do dalszych poszukiwań i otwarta na nowe uszczegółowienia.

Gabriela Besler

Peter Frederic Strawson’s Conception of Individuals: Kinds, Description and Method of Investigation

Abstract

The issue of individuals is one of the most important in the Strawson’s philosophy. I am going to discuss the following subjects: the criteria of being an individual, the types of individuals and the approved method of investigation of individuals.

In order to be an individual, it is necessary to meet some conditions: to exist, to be identified as an individual, to be the object of reference or predication.

There are the following individuals: space-temporal individuals (particulars: material bodies and persons, processes and events) and not space-temporal individuals (that is abstract entities like concepts, types, kinds, numbers).

Strawson uses two kinds of philosophical analysis: the analysis of ordinary language and connective analysis.

Keywords: Peter Frederic Strawson, individual, particular, metaphysics.

¹¹² P.F. Strawson, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics...*, s. 17, 59, 87 [P.F. Strawson, *Indywidua. Próba metafizyki deskryptywnej...*, s. 15, 56, 84]. Por. T. Szubka, *Zależności identyfikacyjne a zależności ontologiczne*, „Roczniki Filozoficzne”, 39-40 (1991–1992), z. 1, s. 329.